

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, професора кафедри міжнародної економіки

Західноукраїнського національного університету

Ліщинського Ігоря Орестовича

на дисертаційну роботу Гука Юліана Володимировича

на тему «Організаційно-економічні механізми асиметричного згладжування просторової поляризації в міжнародному туризмі», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Просторова нерівномірність розвитку є фундаментальною рисою світового господарства: економічна активність тяжіє до полюсів зростання, тоді як периферійні території ризикують закріпитися у стані стагнації. У міжнародному туризмі ця закономірність проявляється особливо рельєфно. У 2024 році світ зафіксував 1,4 млрд міжнародних туристичних прибуттів (99% допандемічного рівня) та близько 1,6 трлн дол. США надходжень від міжнародного туризму, однак лівова частка цих потоків концентрується в обмеженому колі дестинацій, які дедалі частіше стикаються з проявами надмірного туризму, тоді як значний рекреаційний потенціал периферії залишається незадіяним.

Попри активний науковий дискурс щодо овертуризму, цілісного організаційно-економічного інструментарію, який поєднував би вимірювання просторової поляризації туризму з механізмами її цілеспрямованого коригування, в економічній літературі досі бракує. Для України, де війна суттєво трансформувала географію туристичних потоків, змістивши активність у західні регіони, а завдання повоєнної відбудови вимагають раціонального використання туристичного потенціалу територій, обрана тема має безперечну актуальність і практичну значущість. Дослідження виконано на перетині регіональної економіки та економіки міжнародного туризму, що відповідає сучасним трендам економічної науки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є глибоко обґрунтованими, логічно взаємопов'язаними та підтверджуються комплексним поєднанням теоретичних узагальнень і прикладних розрахунків. Робота характеризується чіткою внутрішньою архітектонікою, у якій кожен етап дослідження послідовно впливає з попереднього, забезпечуючи системність викладу та високу достовірність наукових результатів. Обрана методологічна база повністю відповідає поставленій меті та завданням дослідження, а застосування сучасних економіко-статистичних, кластерних та компаративних методів дозволило здобувачу сформулювати цілісне наукове бачення проблеми асиметричного згладжування просторової поляризації туристичної діяльності та збалансованого розвитку дестинацій.

Наукові положення дисертації ґрунтуються на солідному теоретичному фундаменті: автор коректно опрацьовує класичні теорії просторової організації економіки (теорію штандорта А. Вебера, вчення про економічний ландшафт А. Льоша, концепцію полюсів зростання Ф. Перру та Ж.-Р. Будвіля, положення нової економічної географії П. Кругмана) і послідовно адаптує їх до специфіки туристичної діяльності. Заслуговує на схвалення й використання моделі життєвого циклу туристичної дестинації Р. Батлера як динамічної рамки аналізу (с. 22–24).

Здобувач систематизував теоретико-методичні підходи до дослідження просторової поляризації в системі міжнародного туризму, проаналізував фактори концентрації туристичних потоків, механізми кумулятивної причинності та сучасні тенденції трансформації світового ринку туристичних послуг, що створює належне методологічне підґрунтя для подальших прикладних досліджень (с. 25–26).

Здобувач розробив та успішно апробував комплексну систему оцінювання просторової поляризації розвитку туризму. Запропонований авторський індекс просторової поляризації туризму (TSPI) дозволяє здійснювати моніторинг

глибини диспропорцій ринку на макро- (глобальному), мезо- (національному) та мікрорівнях. Застосування цього індексу у поєднанні з розрахунками індексу Герфіндаля забезпечило високу точність виявлення критичних зон концентрації та депресивних територій, що є важливим внеском у прикладну туристичну статистику (с. 62-63).

Науково обґрунтовано концептуальні засади державної політики просторового вирівнювання розвитку туристичної індустрії України. Здобувач розробив систему стратегічних пріоритетів та інструментів «асиметричного згладжування», спрямованих на диверсифікацію туристичного продукту, стимулювання розвитку альтернативних видів туризму на периферії та децентралізацію туристичних потоків (с. 165–168).

Особливу практичну цінність мають розроблені автором рекомендації щодо оптимізації просторової структури туризму в Карпатському регіоні України. Запропонована модель створення мережевих туристичних кластерів та транскордонних полюсів зростання враховує європейський досвід мінімізації негативних наслідків MAUP-ефекту і овертуризму, забезпечуючи передумови для сталого та збалансованого розвитку територіальних громад (с. 220–222).

Наукова новизна одержаних результатів. До найбільш вагомих результатів, що характеризують наукову новизну дослідження можна віднести:

- вперше сформовано модель організаційно-економічного механізму асиметричного згладжування просторової поляризації туристичної діяльності, яка, на відміну від традиційних підходів, інтегрує функціональні, інституційні та просторові елементи розвитку дестинацій на засадах теорії стейкхолдерів та принципу керованого перерозподілу потоків із збереженням позицій центрів-лідерів;

- запропоновано методичний підхід до оцінювання концентрації туристичних потоків, який збагачено авторським Індексом просторової поляризації туризму (TSPI), що розраховується як сума квадратів часток дестинацій і дозволяє здійснювати крос-національне зіставлення систем та моніторинг державної політики.

– вдосконалено концептуальний підхід до регулювання просторового розвитку міжнародного туризму, який, на противагу ідеї симетричного вирівнювання, базується на керованому перерозподілі потоків між полюсами та периферією за допомогою взаємопов'язаних економічних, інституційних та інфраструктурних інструментів.

– уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження в частині змісту термінів «туристичний полюс», «просторова поляризація туристичної діяльності» та «асиметричне згладжування просторової поляризації» з урахуванням триєдиного зв'язку економічних, інституційних та інфраструктурних чинників.

– розвинуто теоретичні підходи до формування організаційно-економічних механізмів розвитку територій, які тепер базуються на синергії кластерного підходу, концепції полюсів зростання та принципів збалансованого розвитку з обов'язковим урахуванням деструктивного впливу овертуризму.

– систематизовано концептуальні положення щодо впливу глобалізації на просторову структуру міжнародного туризму, що дало змогу виявити закономірності концентрації потоків та обґрунтувати неминучість виникнення феномену овертуризму за відсутності механізмів асиметричного регулювання.

– запропоновано пропозиції до забезпечення збалансованого розвитку дестинацій, які доповнено інструментами організаційно-економічного стимулювання периферійних територій за умови обов'язкового збереження базової конкурентоспроможності центрів-полюсів.

– сформовано засади формування стратегій розвитку туристичних територій, які адаптовано до принципів сталого розвитку та ефективного використання наявного потенціалу.

Теоретичне та практичне значення результатів. Теоретичне значення роботи полягає у поширенні апарату теорій поляризованого розвитку на сферу міжнародного туризму та у формуванні вимірювального інструментарію просторової поляризації. Практичне значення визначається придатністю результатів для використання органами державної влади й місцевого

самоврядування при розробленні стратегій розвитку DESTИНАЦІЙ І ПОЛІТИКИ сталого туризму, а також суб'єктами туристичного бізнесу при обґрунтуванні інвестиційних рішень щодо периферійних територій, зокрема Карпатського регіону України. Матеріали дисертації можуть застосовуватись у викладанні дисциплін з міжнародної економіки, регіоналістики та економіки туризму.

Оцінка структури та змісту дисертації. Дисертація складається з анотації, списку опублікованих праць, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів (дев'яти параграфів), висновків, списку використаних джерел (239 найменувань) і додатків; повний обсяг – 284 сторінки, з них 222 сторінки основного тексту. Робота є структурно цілісною: від теоретико-методичних засад (Розділ 1) через діагностику глобальних і національних проявів поляризації (Розділ 2) до обґрунтування механізмів асиметричного згладжування (Розділ 3). Виклад матеріалу відповідає вимогам до наукових кваліфікаційних праць.

Повнота викладу результатів у публікаціях. Основні результати дослідження опубліковано у 9 наукових працях: 4 статті у наукових фахових виданнях України (з них одна – у виданні, що індексується в міжнародній наукометричній базі Scopus), 1 стаття у закордонному періодичному виданні та 4 тези доповідей на міжнародних і всеукраїнських конференціях. Публікації повно відображають зміст дисертації.

Дотримання академічної доброчесності. Використані ідеї, результати й текстові фрагменти інших авторів супроводжуються коректними посиланнями на джерела. Ознак порушення академічної доброчесності не виявлено; дисертація є самостійним науковим дослідженням.

Зауваження та дискусійні питання. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, вважаю за доцільне висловити окремі зауваження і побажання:

1. У теоретичному розділі здобувач предметно розкриває концептуальні засади регіонального вираження ефекту масштабу, однак доцільно чіткіше розмежувати різноманітні прояви як ефекту масштабу (позитивні та негативні), так і ефекту різноманітності, а також детальніше відобразити їх вплив саме у туристичній сфері.

2. Запропонована автором концепція асиметричного згладжування, що передбачає керований перерозподіл туристичних потоків, інвестиційних ресурсів та інфраструктурного навантаження, актуалізує питання щодо об'єктивних меж такого регуляторного впливу. Викликає дискусію наукова дилема: наскільки директивне «розвантаження» центрів та інтеграція периферійних територій узгоджуються з ринковими закономірностями формування попиту, і де саме пролягає межа між нівелюванням «провалів ринку» та надмірним державним дирижизмом у туристичній політиці.

3. Потребує додаткового обґрунтування авторське бачення щодо адаптивності та стійкості запропонованого організаційно-економічного механізму в умовах дії глобальних екзогенних шоків (зокрема, безпекових криз, пандемій, кліматичних змін), які здатні радикально та форсовано трансформувати географію міжнародного туризму. Вважаємо, що імплементація виміру резилієнтності (життєстійкості) туристичного простору до архітекtonіки дослідження суттєво посилила б його загальний прогностичний потенціал.

4. Науковий інтерес викликає імпліцитне припущення здобувача щодо апріорної доцільності залучення периферійних територій до туристичного обігу. З огляду на те, що окремі локації можуть мати обмежену екологічну та соціокультурну місткість або не мати сформованого суспільного запиту на туристифікацію, існує ризик екстенсивного відтворення ефектів овертуризму на периферії, що потребує визначення чітких превентивних інструментів та запобіжників.

5. Наукову та практичну цінність роботи підсилило б більш чітке позиціонування авторських теоретико-методологічних положень у контексті сучасного глобального порядку денного, зокрема Цілей сталого розвитку ООН та стратегічних орієнтирів трансформації туристичної екосистеми Європейського Союзу. Це дозволило б забезпечити запропонованим галузевим механізмам додаткове міжнародне інституційне підґрунтя.

Проте висловлені зауваження мають рекомендаційний і дискусійний характер, не заперечують концептуальних положень роботи та не знижують загальної позитивної оцінки дослідження.

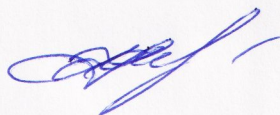
Висновок. Дисертаційна робота Гука Юліана Володимировича на тему «Організаційно-економічні механізми асиметричного згладжування просторової поляризації в міжнародному туризмі» є завершеним самостійним науковим дослідженням, що містить нові науково обґрунтовані результати, які у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання. За актуальністю, науковою новизною, обґрунтованістю результатів та повнотою їх викладу в публікаціях дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – Гук Юліан Володимирович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент,

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри міжнародної економіки

Західноукраїнського національного університету

Ігор ЛІЩИНСЬКИЙ

